

ISBN: 978-975-9049-09-6

©Balıkesir Üniversitesi

Motif Vakfı Yayınları No:12

Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri

Editör

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Redaksiyon

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Kapak Tasarımı

Yrd. Doç. Dr. Nuray GÜMÜŞTEKİN

Sayfa Tasarımı ve Düzeni

Öğr. Gör. Barış AKSU

İstanbul 2012

Yayımlanan bildirilerin dil, imla ve ilmi sorumluluğu yazarlarına aittir.

TASAVVUFTA İÇSEL YOLCULUK

The Inner Journey in Sufism

Ali YILDIRIM* - Gülnihal İNAL**

ÖZET

Tasavvuf anlayışında yolculuk ve yol kavramları, Allah'ın yaratma iradesine kadar götürülmektedir. Yol ve yolculuk için arzu nesnesinden ayrı olmanın zarureti mutlaklıdır. Zira ulaşılması gereken menzillere veya hedeflere gitmek için öncelikle ayrılık gerekmektedir. Allah'ın yine kendine olan aşkını izhar etmesi hususunda, O'nun bilgisinde ezelden beri var olan varlığın sabit aynleri(siluetleri)'nin yaratılarak uzaklaştırılması gerekmektedir. İşte varlık ve özellikle insan yaratılarak O'ndan ayrı kılınmıştır. Tasavvufun temel anlayışı olan ve yol ya da yolculuk anlamına gelen seyr ü süluk, ayrı düşülen Allah'a kavuşma macerasından başka bir şey değildir.

Mesnevilerde, hikâyelerde ve diğer bir takım anlatı türlerinde hep karşımıza çıkan bu yol ve yolculuk, insanın manen yaşadığı sembolik yolculukların somut karşılıklarıdır. İnsanoğlu, metafizik ve aşkın (müteal) olanı anlatmada, somut ve tecrübî olandan hep yararlı gelmiştir. Mesnevi ve hikâyelerimizdeki bu yolculuklarda karşılaştığımız engellerin, tasavvuf açısından hep birer karşılıkları vardır. Bu çalışmada, tasavvufta karşılaştığımız bu içsel yolculuğun sembolik yönleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yol, yolculuk, sufizm, kapalı ve dar-açık ve geniş mekânlar

ABSTRACT

Concepts in the understanding of Sufism and the road trip, are taken up to the will of God's creation. Apart from being the object of desire for the road and the journey is an absolute necessity. The range of targets to be reached or because the separation is necessary first to go. He's still able to self-love, Izhar regard, existing eternally in His knowledge of the fixed assets aynleri (silhouettes) 's are created and needed to be removed. Him being here and especially the people by creating a separate rendered. Basic understanding of the Sufi path or journey, which means Seyr ü pheasant, apart from the adventure of attaining God is not something else.

Masnavi in a number of stories and other types of narrative and the way we face the journey all the human lives spiritually for the journey are symbolic. Humanity, metaphysics, and love (müteal) in what is described, all benefit from what has become a concrete and belt. Masnavi and stories in this journey we have encountered obstacles in our mysticism in terms of money is always one. In this study, we have encountered in mystical journey that will focus on the symbolic aspects.

Key Words: Road, trip, Sufism, closed and narrow-and wide-open spaces

* Prof. Dr. , Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ayildirim@firat.edu.tr

** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi.

Göç; dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerle insan topluluklarının bir yerden bir başka yere gitmesidir. Bu bakımdan göç, insanlık tarihinin ana konularından biri olarak özellikle insanı ve yaşamışlıklarını temel alarak edebiyatın her alanında mutlak surette karşılaştığımız bir tema olmuştur. Göç kavramı yol, yolcu ve yolculuk kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Tasavvuf anlayışında yolculuk ve yol kavramları, kişinin bireyselleşme/kemalât sürecinde kendi eksenini etrafında gerçekleştirdiği seyr ü sülûkdur. Gerçekleşen bu seyr ü sülûk bildiğimiz manada somut bir seyahat olabileceği gibi maddeden mânâyâ, mânâdan maddeye ya da tamamen mânâ düzleminde olabilmektedir. Neticede gerçekleşen bu eylemde insan, iç dünyasına doğru yolculuk yaparak bilinmeyen ya da kendini keşfetmeye çalışır.

Göç veya yolculuğun öncelikli yönü istenen bir hedefe, arzu nesnesine ulaşmak ise, bir diğer yönü de kaçıştır. Kaçış, insanın bulunduğu pozisyon ve statüyü terk etme isteğinden kaynaklanır. Zira “en dinamik kaçışlar, varlığın sıkışık konumda olduğu durumlarda gerçekleşir, tembel varlığın başka bir konuma geçip tembelliğini sürdürmek istediği, yumuşak bir tembelliğe gömüldüğü durumda değil.” (Bachelard,1996:131-132). Ruh bu yoğunluğu yaşadığı an, bedeni başta olmak üzere bu çokluk âleminden uzaklaşarak mekân ve boyut değiştirme ihtiyacı duyar. Bu mekân değiştirme isteği eksiklikten, olumsuzluktan kurtulma arzusu ile kendini tamamlama, ‘bütün’üne kavuşma ihtiyacı neticesinde meydana gelmiştir. Bütünleşme arzusu yaratılmaya bağlı bir parçalanmışlığın devamı olduğu için, insanın mizacı hep bir arayış içerisinde olmuştur.

İnsan/mevcudat bir eksikliğin, parçalanmışlığın kırılmasını hep benliğinde hissetmiştir. Bunun sonucu olarak tüm mevcudat, özellikle de insan kendini bütünleyecek öteki yarısını arama peşinde koşmuştur. Tasavvufun bazı nazariye ve inançları da bu düşüncelerin üzerine oturmaktadır. Özellikle devir nazariyesi varlığın ve insanın aslına dönmesine dair önemli anlayışlar geliştirmiştir. “Devir nazariyesine göre varlığın ‘kopmuş’ olduğu bu ‘bütün’e tekrar ulaşabilmesi için ‘kavs-i nuzul’ ve ‘kavs-i uruc’ olmak üzere karşılıklı iki yayın meydana getirdiği çemberi tamamlaması, tur dönmesi gerekmektedir.” (Akdemir, 2010: 15).

Zaten varlığın kurgulanması bunun üzerine yapılmamış olsaydı bizatihi insanın ve varlığın kendini gerçekleştirme yolundaki arayışı da olmazdı, bu arayışın doğal sonucu olan miraç hadisesi de olmazdı.

Miraç boyunca ‘bütün’üne erme iştiağı ile “Her varlık kendi menşesine dönmek ve kaybettiği mükemmelliği bulmak hususunda içinde bir istek duyar. Bu istek aşk dediğimiz şeydir. Şu halde aşkın gayesi ‘eksikliği tamamlamaktır’”(Güngör 2008:126). Böylece yaratmaya sebep olan aşk, Allah’ın bilinme isteği (aşk-ı Zati) iken onunla tekrar bütünleşmeyi sağlayacak olan aşk ise insanın Allah’a olan aşkıdır. İnsan çokluk âlemine inerken/düşerken Allah’a tekrar kavuşmasını/bütüne ulaşmasını sağlayacak olan aşkı da beraberinde getirmiştir. Bu aşk insanın gönlünde gizlenmiştir, bunun idrakine varıp açığa çıkaracak olan da gene insandır. Demek ki “ Ezelden beri ruhla yoldaş olan aşk, gönlün içinde gizlenmiştir. Öyleyse insan bu âlemde fitrat olarak âşıktır. Onun yükümlülüğünde olan iş, kendi âşıklığını ortaya çıkarmak için çaba göstermektir. ” (Pürcevadi 1998: 238). Ancak bu âşıklığın ortaya çıkışı bir anda gerçekleşmez. Aşkın ve âşıklığın şiddeti ve zayıflığı vardır. Şiddetini belirleyen unsur da doğal olarak Mutlak Varlık’a yapılan bu seyahatte seyahat eden kişinin yapısına, âşıklığına göre değişiklik gösterir. İşte insanın

nefsinde gerçekleşen bu ıstılahın seferine seyr u süluk denir. Süluk; gitmek, yol kat etmek demektir. Seyr ise bu yoldaki durak ve merhaleleri gösterir. Bu bağlamda canlılar alıp verdikleri nefese dayalı olarak Allah'a kavuşma potansiyeli taşıdıkları için 'Allah'a giden yollar, mahlukâtın nefesleri sayısındadır' denilmiştir (Ceylan, 2000: 250).

İnsan, seyr u süluku ile mükemmel insan (insan-ı kâmil) olma yolunda ilerlerken maddi bağlarını koparması oldukça güç bir iştir. Bundan dolayı insan birdenbire değil tedricen çokluk âleminin düğümlerini çözerek tabiat âleminden sefer eder (Tabatabai 2004: 38). Ancak Mutlak Varlık'a ulaşmasına engel olan "maddi, dünyevi tezahürata düşkün olan aklı, her sıfattan hâli olan, rengi, kokusu, mekânı, zamanı olmayan ilahi maşuka gitmek zor geliyor; çünkü bu yol tam bir tecrid, tam bir tasfiye ister, en ufak maddi bağıllık bu yolda bir engel teşkil eder (Schimmel 1999: 95).

İnsanın manevi dünyasında gerçekleşen yolculuğun iki çeşidi vardır: biri Allah'a olan, diğeri Allah'ta olan yolculuktur. Çünkü Allah sonsuz ve ebedidir. Onun huzuruna ulaşan ruhun yolculuğunun bir sonu nasıl olabilir ki? (Schimmel 2004: 98). İnsanın ruhen yükselişe geçtiği bu yolculuk iki merhaleye ayrılır: İlki yedi kat sema arasında gerçekleşen Allah'a, ikincisi ise yedi kat semadan sonra başlayan Allah'ta yolculuktur. Yani "birey benlikten hiçliğe ve nihayet hiçlikten Mutlak'a uzanan bir yolu takip eder. Yolculuk en basit anlamıyla dahi bir niteliğin ortaya konma vesilesidir. Yol, bireyin esas kimliğinin, kişiliğinin ortaya konması noktasında bir mihenk taşıdır." (Doğan 2008: 6).

Yol ve yolculuk sıradan akılla düşünülüp algılandığında tamamen gereksizlik ve külfet olarak görülmektedir. Yani yol ve aradaki mesafelerin olmaması gönlün arzusu gibi görünmektedir. Ancak unutulmaması gereken yolculukta hedefe, menzile ulaşmadan önce yolun insanı kemalâta, erginliğe doğru götürmesidir. Yolun meşakkati ve zorlukları nefse ağır gelmekle birlikte insanın kemalâta ermesi ve tecrübe ile donanması için olmazsa olmazı olan bu engebelerle dolu yol, bir noktada zaruri kılınır.

"Yol/yolculuk, insanın şahsiyetini ortaya koyma noktasında tıpkı mücevherin ayarını açığa çıkaran bir mihenk işlevselliğine sahiptir." (Doğan 2008: 6). Nitekim Yusuf Peygamber ağlaya ağlaya babasından ayrılıp çıktığı seyahatten saadet, mülk ve zafer kazandı. Annemarie Schimmel "Vatandan ayrılmak zahmetli olsa bile insanın gelişmesi için zorunludur; yağmur damlası bir inci olarak dönmek üzere deryadan ayrılır; Peygamber, Medine'de hükümrân olmak ve muzaffer bir biçimde geri dönmek için Mekke'den ayrılmıştır." diyerek insanın kemalâtı için mutlak varlıktan ayrılışının zaruriliğini ifade eder (Schimmel 2004: 97). Çünkü aşk birleşme isteği gibi ayrılmayı da ister.

Yaratmayla birlikte ortaya çıkan bu ayrılık, mutlak varlık olan Tanrı ile asli vatanından uzaklaştırılmış ruh arasındadır. Âdem Cennet'te Allah'ın Cemal sıfatlarını tecrübe etmiş, Celal sıfatlarının tecrübesi için de bu ayrılığı yaşamıştır. İnsan Allah'ın Celal sıfatlarını tecrübe ederek içsel serüvenini tamamlamaya çalışacaktır. Bu serüven boyunca "varlığın içine kapanıp kaldığımızda, kendimizi dışarı atmamız gerekir. Varlıktan çıkar çıkmaz da oraya girmemiz gerekir. Böylece varlığın içinde her şey çevrimdir, dönemeçtir, geri dönüştür, söylemdir, her şey oyalanmak için tespihtir, her şey sonu gelmez nakaratların yeniden ele alınışıdır." (Bachelard 1996: 227). Demek oluyor ki somut ve fiziki değişimlerden çok zihni bir değişim yaşanıyor. Çünkü zihinde, algıda yaşanan değişiklik mekân ve çevreyi zaten değiştirmiş olacaktır.

İnsanların veya canlıların maddi ihtiyaçlarına bağlı olarak yaşadıkları göç ve yer değiştirmeleri belki bir “sevk-i tabii” gibi görünse de sonuçta canlıların bilinçlerinin köklerinde, yaratılışlarının mayasında olan eksikliği tamamlama amacı vardır. Burada ayrı kalınan “Asli Varlık” a tekrar kavuşma arzusu yatmaktadır. Bu dönüş yolculuğu bazen ihtiyari bazen de gayri ihtiyaridir. Bu noktada tasavvufta insan dışındaki bütün maddi, manevi varlıklar için bir yörüngeden bahsedilmektedir ki bu varlıktan kendilerine tahsis ve tayin edilen yörüngede gayri ihtiyari bir seyahat yapıp durmaktadırlar; ancak insan yolculuğunun bir boyutunu ihtiyari (seçkisi dâhilinde) olarak yapabilme imkânı ile donatılmıştır. İnsan hem yaratılış gerçeği hem de karar verme yetisi ile maddi, manevi tüm yaratılmış olan mevcudatın bir adım ilerisinde durmaktadır.

İnsan, mevcudat içindeki bu ayrıcalıklı konumu ile yolculuğunu yatay ve dikey boyutlarıyla gerçekleştirmektedir. Bunun en açık göstergesi Hz. Peygamber’in Miraç mucizesinde görülmektedir. Hz. Peygamber’in Mekke’den Kudüs’e yaptığı yatay bir yolculuktan sonra Kudüs’ten Arş-ı Ala’ya yaptığı dikey yolculuk bize önemli ipuçları vermektedir. Yatay bir yolculuk daha çok maddeye bağlı bir değişikliği ifade ederken metafizik sıçrama olarak da adlandırılan manevi yükseliş dikey bir yolculukla mümkün gözükmektedir. İkmal yani kemalât ancak dikey bir seyahatle mümkündür. Bu yönüyle Miraç olayı her yolcunun yaşadığı bir tecrübe olarak karşımıza çıkar.

Miraç hadisesi genel anlamda fizikötesi âlemlere doğru bir yükseliştir. Bu yükselişi kimi zaman ruh gerçekleştirirken, kimi zaman ruha beden de eşlik eder. Kategorize edecek olursak miraç hadisesindeki yükseliş üç farklı şekilde gerçekleşir: İçe doğru yükseliş, ruhi yükseliş ve son olarak ruhsal ve bedensel yükseliş.

İçe doğru yükseliş, kişinin kendi iç âlemine doğru seyahat etmesi ve kendi iç âleminde ilahi âlemleri birer birer keşfederek nihai gerçeğe ulaşması şeklindeki yükseliş, kişinin kendi kendisini keşfedebilmesidir (Gündüz 1996: 32-33).

Tasavvufta insanın gerçekleştirdiği içsel yolculuk, yatay bir yolculuk şeklinde cereyan etse de, dikeyliğe bağlı bir yükselme ve yücelmeyi hedefler. İnsanın Cennet’ten indirilmesi konusu da buna ışık tutmaktadır. Dünya kelimesinin “en alçak yer” anlamına geliyor olması bize, insanın “dip nokta”ya indirildiği dikey bir yolculuğu işaret etmektedir. Bir boyutu ile olumsuzlukları ve itibar kaybını gösteriyor olsa da bu dikey iniş aslında bunun zıddı olan dikey çıkışı da imlemektedir. Zira çıkmak için inmek zorunlu bir durumdur. İnsanın çok yücelere çıkabilmesi için en dip noktayı idrak ve tecrübe etmesi gerekmektedir; öyle de olmuştur. Yeryüzüne indirilmede “bir hatanın olması şöyle dursun, Âdem’in düşüşü onun kurtuluşu ve şerefi” (Chittick 1997: 99) olmuştur. Böylece Âdem’in düşüşünün sebebi olarak “Kuran Allah’ın âdemi yaratmadaki gayesinin yeryüzünde bir halife meydana getirmek olduğunu açıkça ifade eder. Eğer Âdem (insanlık) Cennet’te kalmış olsaydı halife olamazdı.” (Chittick 1997: 91).

Sonuç olarak “gerçek aşk, sevgili uzakta olduğu zaman daha da yoğunlaşarak kendisini kanıtlar. Bu yüzden âşık gazap ve şiddet isimlerinin etkilerini tecrübe etmelidir; zira Allah’ın uzaklığını izhar eden bu isimlerdir. Bu dünyada ve Cehennem’de bu ilahi isimlerin etkisi keder, acı ve ıstıraptır.” (Chittick 1997: 93). Aynı zamanda Allah dünyanın renkliliğinden, güzelliklerinden, çekici biçimlerinden yani dünyanın her türlü aldatıcılığından kahramanları korumak için onları çöllere, karanlık ormanlara, boş mekânlara ve hücrelere kapatır. Ancak yolda bulunan her taş onun için birer edip kesilir. Bulut ve şimşek ona birer hatip olur. (Schimmel 1999: 57). Mayasında acı ve kederin

olduğu bu çetrefilli yolda yolcu, imkânsızlıklar içinde sevgiliye ulaşmak için insanüstü bir çaba sarf eder. Dolayısıyla bu aşamalar anlatılırken çeşitli somutlamalara başvurulduğundan mekânlar ön plana çıkar. Mekân, fiziki çevrenin bir tanıtımı ve realitenin bir ayağını oluştururken aynı zamanda özellikle anlatıdaki karakterin içsel serüvenindeki dışarılığı ifade eder. İnsanın zor ve yorucu yolculuğunda bazen sığınak, bazen engel olarak karşımıza çıkan mekânların dönüştürücü ve olgunlaştırıcı yönleri bulunmaktadır.

Mağara

Mağara, insanın dünya sahnesinde var olduğu ilk zamanlardan bu yana sığındığı, korunduğu bir mekândır. Mağara ve inler tarih öncesi devirlerden beri insanların yerleşim mekânlarından biridir. İlk insanlar mağaralarda hayatlarını idame ettirmenin yanında dışarıdaki tehlikelere karşı da mağaralara sığınmıştır. İklim değişikliği ile insanların mağaralardan çıkıp kırsal alanlara yerleşmesi sonucu mağaralar yalnızlık, karanlık, içe dönüklük, aşkınlık çağrışımı yapan mekânlar halini almıştır.

Mağara bir barınaktır ve "barınağın içinde yaşam yoğunlaşmakta, hazırlanmakta, dönüşüme uğramaktadır." (Bachelard 1996: 140). En derin, en dingin olan bu barınak bir kabuk görevi üstlenir. "kabuk-ev imgesi en yıpranmış imgelerden biridir. Verimli bir karmaşıklık kazandırmak için çok basit, gençleştirilebilmek için de çok yaşlıdır. Söylemek istediğini tek bir sözcükle ortaya koyar. Ne var ki bir başlangıç imgesidir, bozulamaz bir imgedir. İnsan imgeleminin eskiler pazarının bozulmaz, değişmez mallarından biridir." (Bachelard 1996: 141). Her insanın mutlak surette erginliğe ulaşmak ve arzuladığı yolculukta mesafe kat etmek amacıyla çıktığı yolculukta hız kazanacağı bir mekândır. "...bu mağara hem bu karanlık dünyanın bir mecazı olarak hem de bir kalp imgesi olarak anlaşılır. Gerçekten de bu, her kutlu mağaranın anlamıdır: O içe doğru dönmüş evrendir, kalbin gizli dünyasıdır." (Lings 2003: 143).

İslam tarihinde Hz. Muhammed ilk vahyini bir mağarada almış olmasıyla birlikte Mekke'den Medine'ye gizlice giderken Ebu Bekir ile sığındığı yer yine mağaradır. Ayrıca Hz. Peygamber cahiliye döneminde yapılan sapkınlıklardan uzaklaşıp düşünmek için mağarada inzivaya çekilir. Bu durum bize, manevi yolculuklarda insanların yalnız kalmak, dinginliği sağlamak ve tefekkür etmek için mağaraları bir menzil olarak algıladıklarını göstermektedir. Mağaraların dar ve karanlık ortamlarının insanı yalnızlığa sürüklediği çok aşikârdır. Ayrıca mağaraların insanlardan ve hayvanlardan uzak olması ayrıca cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. Her ne kadar şekil olarak kapalı-dar ve karanlık olmasına karşın varoluş yolculuğunda insanın ruhunda açık ve geniş mekân konumuna geçer.

Mağaraların, cesametli dağların bünyesinde olması da insanda yeryüzünde en büyük ve güçlüye sığınma arzusunun bir göstergesidir.

Dağ

Dağlar yeryüzünde en ulu, en heybetli bir şekilde yaratılmış varlıklardır. İnsan da yaratılmışların en şerefli olduğu için yeryüzünde sığınılacak mekân olarak bu heybetli dağları seçmiştir. Bu yönüyle dağlara pek çok anlam yüklenmiş ve pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Dağlar tek başlarına yeryüzünü çevirip kolladıkları için güven vermelerinin yanında yaşam alanının dışında kaldığı için yalnızlık, terk edilmişlik, sükût hissini ve dimdik duruşu ile var olan düzlüklere, sıradanlıklara hatta her şeye yukardan

bakan gökyüzüne kafa tutarak bulutların ötesine geçer. Zaten âşık da bu dünyaya kafa tutup ötelere, farklı boyutlara uzanma çabasında değil midir?

Dağlar, aşkınlığın simgesidir. Dağlar da mağaralar gibi kutsal mekânlardandır. Kimi zaman Tanrı'ya yakınlığı kimi zaman da Tanrı'nın aşkınlığının, yüceliğinin bir sembolü olarak görülür. Dağların yeryüzünün merkezi olması ve ululuğunun neticesi olarak insanı derin düşüncelere salması ile oluşan "yükseklik hayalleri, bizim dikeylik içgüdümüzü, günlük hayatın, renksiz yatay bir hayatın zorunluluklarıyla bastırılmış içgüdümüzü beslerler. " (Bachelard 1996: 49). İnsanın tüm mücadelesi de bu dikey boyuttaki yükselişi sağlamak olduğu için dağların, bu yolculuk sürecindeki menzillerden biri olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda dağlar, mesnevilerde sevgiliyi bulmak için çıktığı yolculukta aşığın karşılaştığı engeller arasında yer almaktadır. Âşık, bu engeli başarıyla aşıp yoluna devam etmek zorundadır. Bu noktada aşığın azmine ve seyr u süluktaki ilerleyişine göre dağ engelleyici, zorlayıcı, aşılmaz, geçit vermez bir mekân olmakla beraber kimi zaman da aşığın gözünde bir saman parçası kudretinde görülmektedir. Aksi halde Ferhat'ın dağları delmesi hiç mümkün olur muydu? Âşık, aşkın kıvılcımlarının nasıl da geliştirerek dağları delip dünyayı yakıp kavurabilecek olgunluğa kavuşturmuştur. İşte "vücudun dağı, aşkın bu ruhani kuvveti karşısında bütün kesafetini kaybediyor: 'Tur Dağının ilahi huzurda da raks ettiği' -yani kırıldığı- gibi vücudun dağı da bu ateşte eriyor, ruhun yükselmesine mani olmuyor (Schimmel 1999: 96).

Gelenek ve kültürün içinde yer alan muhayyel dağlar da önemli sembollerdendir. Özellikle Kaf Dağı bütün insanların bilinçaltında olan; ancak akıl ve havsalanın ulaşılmaz kabul ettiği hedefi sembolize etmektedir. İnsanın maddi/manevi yolculuklarının esas varış yeri olarak simgesel bir değer ifade eden Kaf Dağı, aslında idrak ve algılamının da göstergesidir. Kaf Dağı'nın büyüklüğü, yüceliği, uzaklığı, ulaşılmazlığı ve her şeyden önemlisi gerçekte var olmaması durumu bizlere yolun önemi ve dönüştürücülüğünü anlatmaktadır.

Çöl

Çöl; ayak izlerimizin rüzgârla buharlaştığı, dingin, insansız, bomboş, yakıcı yönleriyle tam bir dönüştürücü ve değiştirici potansiyeli barındırmaktadır. Çöl, kahramanın aşmak zorunda olduğu, medeniyetin sıfırlanlandığı, korkunç bir sessizliğin hüküm sürdüğü, sıcaklığın kavurduğu ve mutlak surette hayallerin, halüsinasyonların görülerek gerçeğin ayırt edilmesinin sıfıra yaklaştığı ve yaşamın devamlılığını sağlayacak bir yudum suya muhtaçlığın kol gezdiği bir coğrafya...

Çöl, içinde barındırdığı sonsuz büyüklük ile bizi derin düşünmeye sevk eder. Bu sonsuzluk karşısında küçüklüğü ve aciziyeti ile insanoğlu, varlığı, varlığın mahiyetini düşünmektir. İnsan bir başına kaldığı sonsuz kum tanelerinin oluşturduğu çöl ufkunda bulunduğu mekânı içselleştirerek boyutlandırmaktadır. Böylece "dünya mekânının sonsuz büyüklüğü ile içimizdeki mekânın derinliğinin birbiriyle olan ilişkisi"(Bachelard 1996:218) daha net görülebilir. Bu iç mekânın sınırsızlığı ile birlikte önemli olan algılanan dış-sınırlı mekânı içselleştirerek mutlak derinliğe, mutlak sınırsızlığa ulaşmaktır. Bu bazen bir çöl, bazen orman, bazen de bir okyanus olur. Algılanan "sınırsızlığın göstergesini taşıyan bu boyutta dünyadan, yeryüzü yaşamından çok uzakta olduğumuzu duyumsarız. Kendi özünün bu şekilde yetkinlikle bütünleştirdiği bir dünyanın içinde yukarıyı, aşağıyı, sağı, solu aramak; düşünmektir; yaşamak değil. " (Bachelard 1996: 219). Demek ki sınırsızlıkta varlığın özüne ulaşmak ve derinliğini yakalamak için reel bir gerçekliğin var

olması değil boyutlandırılması ve içselleştirilmesi gerekir. Bu sınırsızlıkta "büyük insan, yokluğun gizli mekânından varlığın engin çölüne adım atınca âdemin çamurunun göğsünün göklerinde aşkın yıldızı parlamaya başladı. Âşıklığın güneşi onun batını sırrının gözünde parlamaya durdu." (Chittick 1997: 94).

Kale veya Şato

Şato; insanın sıkışmışlığını, yalnızlığını ifade eder. Şato, sevgilinin bulunduğu yer, parçanın bütüne ulaşma yolunda son durağı, ruhun maddi yükünden kurtulup manevi âlemde yükselişindeki son merhale, son menzildir. Bundan dolayı evren ve evrene dair en ufak bir şeyin burada vücut bulması söz konusu dahi edilemez; kaldı ki şatolarda köşe bulunmamasının sebebi de budur.

Şatoda en tepede inceden bir ışığın yayıldığı küçük bir pencere vardır. "Işık alma, ışıklanma, aydınlanmadır pencereler; duvara kilitlenen bakışların açılma, katılaşmış zihin ve standartlaşmış düşüncenin çözülüp yayılma yeridir (Lekesiz 1997: 40). Pencere, kare şekliyle "yuvarlak dünyaya mutlak bir zıtlıktır, öteye bakan aşkınlıktır; yuvarlağın sınırsız uzamında yuvarlağa karşıtlık, yuvarlak dışılıktır." (Lekesiz 1997: 115).

Kapı ise "koskoca bir 'yarı açık' kozmosdur. En azından temel bir imgedir, istekleri, iç dürtüleri, varlığı en gizli yerine varıncaya kadar açma dürtüsünü, içine kapalı tüm varlıkları açma isteğini bir araya toplayan bir düşün kökenidir." (Bachelard 1996: 235-236).

Şatodaki kapı ve pencerenin yüksekliği, genişliği, kilitlerin açılması, ulaşılabilirliği tamamen bu serüvende aşğın duyduğu iştıyaka ve bu iştıyak ile dikey yönlü gerçekleşen sıçramaların kuvvetine bağlıdır. (Lekesiz 1997:236).

Şato veya kaledeki "merdiven bir umut, yükselme, yücelme umudu, sabitlikten kurtulma, aşama sağlama"dır (Lekesiz 1997: 33). Kişinin yükselmesinde de yeryüzünden yedi kat semaya merdiven aracılığıyla çıkılır. Merdiven dikey boyutlu bir yükseliş, "bir aşamalar toplamıdır, her basamak yeni bir aşama, yeni bir konum almadır." (Lekesiz 1997:31).

Şato da bir kabuktur. Mağara içsel yolculukta aşğın başlangıç noktasındaki mekânı, şato ise son aşamadaki bitiş/variştaki son mekândır.

Mesnevi geleneğinde kapalılığı ve ele geçirilmezliği yönleriyle, kalbin simgesi olmuştur. Kalbi temsil eden kale, aynı zamanda dönüşüm ve erginleşmenin saklandığı tılsım veya simyanın mekânıdır.

Dünya

Dünya, insanın uyku halindeyken serüveninin başladığı mekândır. Uyku anı düş kurma sürecidir ve insan yalnız kaldığı an düş kurmaya başlar. Yalnızlığını fark ettiği anda uyanan insanoğlu için dünya, gerçek varlığa göre bir gurbet yeridir. Bundan dolayıdır ki insan kendini bu dünyada asıl vatanına gitmek için bir yolcu olarak görür ve "kendi varlığının dünyanın dingin varlığı içinde yer alışı üstünde derin düşüncelere dalarak dinginliğe erişir." (Bachelard 1996:123).

Bu dinginlik hareketsiz insanın hareketidir. Bu içsel bir yükselişi imler ve kahramanın dünyadaki boyutsuz, düz hayatı içsel serüveni ile kendi içine kapanarak bir çember halini alır. Bu çemberde başlangıç noktası dediğimiz mutlak bir yer olmadığı için kahraman sürekli bir dönüşüm içerisinde. Yolun sonuna geldiğini zannettiği bir anda

kendini yolun başında bulabilmektedir. Dünya, insanoğlunun serüveninde her ne kadar açık bir mekân görüntüsü verse de, insanoğlunun ineceği dip nokta olması bakımından dar ve karanlık bir mekânı imler.

Kuyu

Yolculukların önemli aşama ve mekânlarından birisi de kuyudur. Bazen yerin yedi kat karanlıklarına kadar inen bu kuyular, mutlaka yolcunun inmesinin, hatta dibini bulmasının gerekli olduğu yerlerdir. Daha çok insanları cezalandırma mekânı olarak karşımıza çıkan kuyular, derin, karanlık ve dar yönleriyle insanın iç dünyasını sembolize etmektedir. İnsanlar, hedeflerine ulaşma yolunda korkuları ile yüzleşmek ve korkularının üstesinden gelmek zorundadır. Yolculukta mutlaka karşılaşılması, hatta inilmesi veya düşülmesi gereken kuyular Jung düşüncesine göre gölge metaforu ile anlatılan bilinçaltıdır.

Kuyuların yukarıdaki düşüncelerle ilintili bir boyutu da, bilinemezliği veya fark edilmezliğidir. Zira insan bir tuzak özelliğindeki kuyuya, iradesi dışında aniden düşer. Bu muazzam ve adeta sonsuz düşüş, insana dip noktayı tecrübe ettirdikten sonra ona tekrar çıkış noktasında yollar açar. Peygamberlerin hayatları bu hususlarda önemli sembolik ipuçları vermektedir. Hz. Yusuf'un Mısır sarayında yükselişinin başlangıcı kuyuya atılması ile başlar. Aynı şekilde Hüsn ü Aşk mesnevisinde kahramanın sevgiliye ulaşma yolunun hemen ilk adımı sonrasında düştüğü yer, güneş ve ay kementlerinin ulaşmadığı dipsiz bir kuyudur.

Ateş Denizi

Gelenekte tehlikenin göstergesi olan deniz, tasavvufta Mutlak Varlık'ı sembolize eder. Özellikle büyüklüğü, aşılamazlığı ve kesrete tekabül eden dalgalarının yanı sıra, insanın kenara itilmişliğini de anlatır. Ancak mana yolculuklarında karşımıza çıkan deniz, bu vasıflarının yanı sıra aynı zamanda ateşten de oluşmaktadır. Üstelik bu deniz mumdan gemilerle geçilmesi gereken bir denizdir. Şüphesiz bu semboller insanın akıl ve iradesinin sınırlılığını ortaya koymaktadır. İnsanın aklı bunu kabullenemez; ancak bu sıra dışı engellerden aşk vasıtasıyla geçmek kâbilidir. Aşkın kavram alanı içinde zaten ateş potansiyel olarak vardır.

Sonuç

Sonuç olarak insan, ruhen arılaşmak istediği zamanlarda fani bedenden uzaklaşarak ruhun mekânlarında gezinmeye başlar. İnsanın bu sonsuz, yönsüz, yolsuz yolculuğunda aklını tamamen dışlayarak; gönül ibresini aşka doğru kırdığı rota miraçtır. Miraca çıkarken çeşitli mertebeler ve her mertebede insanın aşması gereken çeşitli zorluklar vardır. Fırtınalarla, cadılarla, cinlerle, devler vb. her türlü tehlikelerle karşı karşıya kalan insanın, çamurdan yaratılan bedeni ona ağır gelmeye başlar ve ruhunu, bu ağırlıklardan kurtararak bu dünyadan ötelerin sonsuzluğuna kanatlanıp uçmak için sahip olduğu tek şey aşktır ve bu aşkı siper edinir kendine. Bu çokluk âleminde kişinin yükselişini sağlayan tek şey aşktır. Neticede aşk için çıkılan bu yolculukta aşk, hem yoldaş hem sebep hem sonuçtur.

Fiziki veya metafizik, muazzam engellerle dolu tasvir edilegelen bu yolculuklar şüphesiz insanın içsel yolcuğunu imlemektedir. Nefs-i emmâreden başlayıp nefs-i kâmileye kadar giden bu yedi aşamalı yolculuk, bilinen üzerinden soyut ve batını olanın anlatılmasından başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Ayşegöl (2010); Güzellik, Aşk ve Bilgi Üçgeninde Şem' ve Pervane, Doktora Semineri.
- BACHELARD, Gaston (1996); *Mekânın Poetikası* (çev. Aykut Derman), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- CEYLAN, Ömür (2000); *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul.
- CHITTICK, William (1997); *Varolmanın Boyutları* (çev. Turan Koç), İnsan Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, Ahmet (2008); *Dönüşüm Sürecindeki İnsanın Sembolik Seyahati ve Hüsn ü Aşk Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- GÜNGÖR, Erol (1996); *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Şinasi-Yavuz Ünal-Ekrem Sarıkçıoğlu (1996); *Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Miras*, Vadi Yayınları, Ankara.
- LEKESİZ, Ömer (1997); *Sevgilinin Evi*, Yedigece Kitapları, İstanbul.
- LINGS, Martin (2003); *Simge ve Kökenörnek-Oluşum Anlamı Üzerine* (çev. Süleyman Sahra), Hece Yayınları, Ankara.
- MEDKUR, İbrahim-Afifi, Ebu'l Ala (2002); *İbn Arabi Anısına Makaleler* (çev. Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul.
- PÜRCEVADİ, Nasrullah (1998); *Can Esintisi* (çev. Hicabi Kırlangıç), İnsan Yayıncılık, İstanbul.
- İKBAL, Muhammed (1999); *Cavidname* (çev. Annamarie Schimmel), Kırkambar Yayınları, İstanbul.
- SCHIMMEL, Annamarie (2004); *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, (çev. Ekrem Demirli), Kabalcı Yayınları, İstanbul.